

Lingvistika

Ljiljana Bibović

OPŠTA LINGVISTIKA I LINGVISTIČKA TERMINOLOGIJA¹

1.1. Kada govorimo o terminologiji bilo koje nauke, moramo prvo da se suočimo sa problemom definisanja terminologije kao fenomena, a zatim da razmotrimo probleme koji se javljaju, bilo prilikom utvrđivanja, normiranja terminologije, bilo prilikom njenog korišćenja u naučne, nastavne ili samobrazovne svrhe.

Definisati jedan pojam nije nimalo lak posao iz onog, svima nama poznatog razloga, naime, ne može nam biti unapred jasno koje sve bitne karakteristike tog pojma treba da uđu u definiciju. U svom pokušaju da definišem naučnu terminologiju, ja ću se oslanjati na radove sovjetskih lingvista², koji su, radeći predano na terminološkim problemima, izgradili svoju terminološku školu i dali znatan doprinos rešavanju problema ove vrste.

1.2. Većina sovjetskih autora, čiji su mi radovi bili dostupni u vidu originalnih članaka ili citiranih odlomaka, zastupaju mišljenje da je naučna terminologija jedinstvo sistema pojmova i sistema znakova razrađenih specifičnom metodom, ili, drugim rečima, terminologija je takva sveukupnost termina, koja odgovara *sistemu* pojmova date oblasti nauke ili tehnike. Kao što vidimo, terminologija predstavlja *sistem*, baš kao što i svaki ljudski jezik predstavlja sistem. Najvažnija razlika između terminološkog sistema i sistema prirodnog jezika je u tome što svaki terminološki sistem predstavlja specijalnu leksiku koja je vezana za određenu oblast nauke ili tehnike. Otuda možemo govoriti o terminološkom polju, analogno semantičkom polju u prirodnim jezicima. Najčešća definicija termina u radovima ruskih lingvista jeste sledeća: »Termin — to je reč (ili grupa reči), čiji je jezik znak u korelaciji sa odgovarajućim pojmom u sistemu pojmova date oblasti nauke ili tehnike«, ili — da kažemo to isto na nešto jednostavniji način — »terminom nazivamo takvu reč (ali i grupu reči), kojoj odgovara jedan potpuno definisan pojam tehnike, nauke i umetnosti«, ili, još jednostavnije, »termin je reč koja označava naučni pojam«.

Neki autori prave razliku između terminologije i nomenklature. Po njima je terminologija sredstvo obezbeđenja rezultata saznanje delatnosti čoveka na višem stepenu — stepenu logičke osmišljenosti, a nomenklatura udovoljava manjem stepenu apstrakcije. Nomenklatura nam daje prosti spisak specifič-

¹ Ovaj članak je pisana verzija dvaju predavanja održanih 22. IV 1978. godine u Novom Sadu za nastavnike, polaznike Centra za usavršavanje nastavnika engleskog jezika.

² U zborniku *Lingvističeskie problemy naučno-tehničeskoj terminologii*, Nauka, Moskva 1970.

nih objekata bez pretenzija na manifestaciju suštinskih uzajamnih odnosa. U sastav terminologije i nomenklature mogu ući jedni te isti dezinati. Nomenklatura je takođe terminologija, ali se ona ostvaruje ne na gnoseološkom (saznajnom) planu kao termini, već na ontološkom planu (baveći se onim što postoji). Ilustrovaću ovu razliku jednim primerom. Recimo, ako bismo u jedan kurs naučne terminologije za medicinare uključili iscrpan spisak svih imena koja se javljaju u anatomiji, to bi značilo da želimo da naučimo naše sluša- oće nomenklaturi. Ali ako tekstove biramo tako da njihova leksika odražava one pojmove koji su neophodni alat za svakoga ko se bavi medicinom kao naukom, to znači da smo se opredelili za terminologiju.³

Sovjetski lingvisti nastoje i da utvrde glavne osobine termina, koji može biti reč ili grupa reči. Naučna terminologija ima važnu funkciju da obezbedi komunikaciju među stručnjacima i otuda mi možemo postavljati zahteve koje treba da zadovolji reč ili grupa reči koju priznajemo za termin. Zakon svake organizovane terminologije bila bi pre svega jednoznačnost (monosemičnost), to jest, za jedan pojam očekivali bismo jedan znak. Taj princip se idealno ostvaruje u formalizovanim jezicima, dok se u terminološkim sistemima ne ostvaruje potpuno, te možemo govoriti o monosemiji kao o vodećoj tenden- ciji, a ne jednoj od bitnih karakteristika naučne terminologije. Drugi zahtev koji se postavlja pred naučne termine jeste tačnost — termin mora biti pre- cizan, inače svoju funkciju ne može obavljati na adekvatan način. Termin takođe mora biti kratak — termin koji je glomazno dugačak ne može biti uspešno sredstvo komunikacije među specijalistima. Idealni terminološki sis- tem odlikovao bi se, takođe, odsustvom sinonimije; ali se u stvarnom životu sinonimi redovno javljaju u svim terminološkim sistemima, kao što je to, uostalom, slučaj i u svim prirodnim jezicima. Prema tome, da rezimiramo, nedostaci naučne terminologije bili bi: mnogoznačnost (polisemija), sinonimija, netačnost, glomaznost. Naučna i stručna terminologija predstavljaju onu ob- last ljudskog jezika u kojoj ljudi mogu svesno da utiču, jer, prilikom utvrđi- vanja terminologije jedne nauke, stručnjaci, ljudi koji se bave dotičnom nau- kom, zajedno sa jezičkim stručnjacima, lingvistima, mogu da vode računa o pre navedenim zahtevima. Tako se potvrđuje misao Marksa i Engelsa⁴ da će ljudi jednog dana moći da uzmu pod svoju kontrolu i razvoj jezika. Treba pomenuti još jednu važnu osobinu naučne i stručne terminologije: internacio- nalni karakter termina. U oblasti terminoloških sistema purizam je neoprav- dan, još više nego u pogledu opšteg jezika. Za komunikaciju među specijalis- tima celog sveta od ogromne je važnosti da se termini lako i brzo identifi- kuju u svim jezicima, a to je ostvarivo samo ako termini budu imali inter- nacionalni karakter. Kod nas je, na primer termin *generate* preveden kao *generirati* i tako je zadržan njegov internacionalni karakter, ali neki su ling- visti, na žalost, simbole dijagrama transformaciono-generativne gramatike prevodili, pa su NP (noun phrase) i VP (verb phrase) označavali sa IS (ime- nička sintagma) i GS (glagolska sintagma), što kod čitaoca-lingviste, koji je navikao na simbole NP i VP, izaziva nepotreban napor i katkada konfuziju. Terminološki sistemi se pored polisemije znaka (tj. postojanja jednog znaka za nekoliko značenja), sinonimije i homonimije, odlikuju još i antonimijom,

³ Neki autori se ne slažu sa ovim (npr. Moiseev, 1970) i tvrde da nema osnova da razlikujemo terminologiju od nomenklature, ali da treba praviti razliku između predmetne i pojmovne terminologije. Naravno, čiste granice nema.

⁴ Marks i Engels, *Nemačka ideologija*, citirani Kulebakin i Klimovickij (1970).

tj. prisustvom parova reči suprotnog značenja (npr. *aktiv* i *pasiv* u lingvistici). Ruski lingvista Tolikina, međutim, smatra da sinonimije u terminološkim sistemima nema. To je, u stvari, pojava dubletnosti — npr. pored termina *oftalmolog* postoji dubletni termin *okulista* (Tolikina, 1970 : 59).

Razume se, da bismo imali funkcionalni terminološki sistem, moramo imati razrađen sistem pojmova. »Samim lingvistima«, kažu sovjetski autori Kulebakij i Klimovickij, (Kulebakij i Klimovickij, 1970 : 29), »predstoji muškotrpan posao otkrivanja sistema pojmova lingvistike«. Rečnik poznate sovjetske naučnice Ahmanove *Slovar' lingvističkih terminov* organizovan je po azbučnom redu, a ne pojmovno, kao i drugi ruski rečnik lingvističkih termina koji je meni bio dostupan *Slovar'-spravočnik lingvističkih terminov*, čiji su autori D. Ė. Rozental' i M. A. Telenkova. To isto važi i za dva rečnika lingvističkih termina na engleskom jeziku koja su meni poznata, *A Dictionary of Linguistics*, čiji su autori Pei i Gaynor i *Dictionary of Language and Linguistics*, čiji su autori Hartmann i Stork.

2. Da bismo uspešno odgovorili na pitanje koje su sve karakteristike lingvističke terminologije, morali bismo se pozabaviti pitanjem statusa opšte lingvistike kao nauke. U kolikoj meri je opšta lingvistika nauka? Postoji više kriterija koje bi jedna disciplina trebalo da zadovolji da bi bila nauka i ja sam o tome i o lingvistici kao nauci iznela neka svoja razmišljanja u članku »Lingvistika i opšta teorija nauke« (Bibović, 1977). Ali to bi nas razmatranje sada odvelo od naše teme i zato bolje da pođemo od pretpostavke da lingvistika jeste nauka u pravom smislu reči i da prema njenom sistemu pojmova postoji sistem lingvističke terminologije. Ali možda baš zato što taj sistem pojmova nije dovoljno osvetljen, sređen i razvrstan putem opisa njemu odgovarajućeg terminološkog sistema, možda baš zato ima obrazovanih laika koji osporavaju lingvistici status prave nauke. Stoga ćemo pokušati da damo jedan osvrt na lingvističku terminologiju, onakvu kakva ona danas postoji i istaći neke njene karakteristike i probleme.

3.1. Poznato je da se u opštoj lingvistici (kao i u drugim naukama) koriste naučni modeli za objašnjenje fenomena koji nazivamo jezik.⁵ Na primer, jezik se može posmatrati kao složeni splet uzajamno-povezanih struktura kao što ga vide pristalice strukturalizma u lingvistici ili, pak, kao sistem koji generira ljudski mozak u skladu sa gramatičkim pravilima koja su poznata svakom govornom predstavniku jednog jezika kao što ga vide pristalice transformaciono-generativne teorije jezika. Sama ova činjenica da se jezik kroz različite teoretske modele sagledava na različite načine ukazuje na to da u oblasti opšte lingvistike ne postoji jedan jedinstven sistem pojmova, već da postoje pojmovni podsistemi u kojima se neki pojmovi podudaraju, a neki bitno razlikuju. Bilo bi pogrešno ako bi se mislilo da u opštoj lingvistici postoji terminološka zbrka — tačno je samo to da zavisno od toga što postoje razni pravci u lingvistici, postoje i različiti sistemi pojmova, a shodno tome i različiti terminološki sistemi. Otuda, kada definišemo jedan termin u lingvistici, moramo se najpre zapitati koji pojam i u okviru kog lingvističkog pravca termin označava; tu se javlja polisemija kao rezultat upotrebe istog termina da označi različite pojmove u dva ili više lingvističkih pravaca.⁶ Tako na primer termin CASE ne označava isti pojam u tradicionalnoj gramatici i u gramatici Čarlsa

⁵ O modelima u lingvistici vidi R. Bugarski (1972), Glava VI.

⁶ Vidi str. 215.

Filmora: pod padežom se u tradicionalnoj gramatici podrazumevaju oblici imenica, zamenica i prideva u fleksivnim jezicima kojima se označava njihov odnos prema drugim rečima u rečenici, što se postiže dodavanjem deklinacionih nastavaka, a u tzv. »padeškoj gramatici« postojе »dubinski« i »površinski« padež; pod dubinskim padežom, najkraće rečeno, podrazumevamo jedan semantički odnos imenice prema glagolu. Takvi dubinski padeži su, na primer, *Agent* (= vršilac radnje) i *Instrument* (= instrument), tako da je u često citiranom primeru *John sliced the salami with a knife* John vršilac radnje, a *knife* instrument, dok je odgovarajući površinski padež za instrument *with a knife* (u srpskohrvatskom *nožem*).

3.2. Polisemija može da bude i rezultat različitih upotreba jednog termina u prošlosti, među stručnjacima i u narodu. Klasičan primer ovog tipa je termin *gramatika*, koji može da znači:⁷

- (a) knjigu o gramatici,
- (b) morfološko ustrojstvo jednog jezika (u nestručnoj upotrebi),
- (c) normativnu (preskriptivnu) gramatiku,
- (d) jezičko ustrojstvo, jezički mehanizam (među lingvistima),
- (e) nauku o gramatici (među lingvistima).

Dvoznačna je i sama reč *linguist*, koja na engleskom jeziku znači čoveka koji zna više jezika, poliglotu i čoveka koji se bavi lingvističkom naukom.

3.3. U lingvistici, kao što smo napomenuli, postoji i niz dubleta, naime, dva (ili više) termina za jedan isti pojam, kao što je npr. reč BLEND prema kojoj postoji još i PORTMANTEAU WORD, TELESCOPED WORD, AMALGAM. Oni ne predstavljaju problem ukoliko je jasno da se radi o jednom istom pojmu.

3.4. Nasuprot napred iznetom mišljenju Tolikine da sinonimije u terminološkim sistemima nema, ja smatram da je sinonimija jedna od karakteristika terminologije opšte lingvistike; ona se javlja kao rezultat upotrebe dva ili više termina za isti pojam u okviru različitih lingvističkih pravaca. Da to nisu dubleti već sinonimi, tvrdim na osnovu toga što određeni pojam koji je označen s dva ili više termina, a koji smo proglasili istim nije potpuno isti, baš kao što i u prirodnom jeziku nema savršenih sinonima. Pojam ne može biti potpuno isti zbog toga što mu teorija u kojoj se javlja i sistem pojmova u koji je uključen daje posebnu konotaciju, posebnu boju. Pa ipak, ovakvi termini se odnose na istu jezičku stvarnost, te ih, stoga, možemo smatrati sinonimima. Tako, na primer, u anglističkoj lingvistici sveza *that* se zove *subordinating conjunction* u tradicionalnoj gramatici, dok se u transformaciono-generativnoj gramatici naziva *complementizer*, jer označava da je rečenica umetnuta u NP u dubinskoj strukturi ono što se naziva *complement*. U tradicionalnoj gramatici, da damo drugi primer, glavna rečenica se naziva *the main clause*, a u transformaciono-generativnoj gramatici *the matrix sentence* ili *the higher sentence* (gornja rečenica), jer se na rečeničnom dijagramu nalazi iznad umetnute ili donje rečenice (*the lower sentence*).

4. Stalnim razvojem nauke javljaju se novi pojmovi i, shodno tome, novi termini. Pre pojave teorije Noama Čomskog mi nismo imali termine kao što su *competence* i *performance*, *deep structure* u onom smislu koji mu on daje,

⁷ Up. Palmer (1971).

generate, transformation, phrase structure grammar, syntactic component i mnoge druge. Neki od termina Noama Čomskog već su zastareli, kao što je npr. termin *kernel sentences* i *non-kernel sentences* kao nazivi za odgovarajuće pojmove koje je razradio u svojoj prvoj knjizi *Syntactic Structures* (1957). Ovo, razume se, važi isto i za druge lingvističke teorije, koje se neprestano razvijaju i usavršavaju. Zato nije nimalo lako za onoga koji nije lingvističnog stručnjaka, bez obzira na to da li je usko specijalizovan lingvista ili nije, neophodno je da se služi rečnikom lingvističkih termina. Na žalost, još uvek ne postoji, kao što je napred spomenuto, sistematizovan rečnik lingvističke terminologije, rečnik koji bi bio organizovan prema sistemu pojmova, a ne prema azbučnom redu. No, ipak, rečnici koji postoje mogu da nam budu od znatne koristi i zato ću se sada osvrnuti na one koji su mi bili dostupni.

Rečnik O. S. Ahmanove (1969), *Slovar' lingvističeskikh terminov*, Izdatel'stvo »Sovjetskaja ènciklopedija«, Moskva, rečnik je lingvističkih termina na ruskom jeziku i sadrži termine ne samo ruske lingvistike, već i drugih lingvističkih škola. Ako se radi o stranom terminu, koji je preveden na ruski, daje se i njegov original i nazivi na drugim svetskim jezicima, npr. *neposredstvenno sostavljajuščie*, angl. *immediate constituent*. Ali iako je rečnik objavljen još 1969. godine, nema nijednog termina koji označava neki pojam transformaciono-generativne gramatike, iako je ona prodrila u naučnu javnost 1957. godine knjigom *Syntactic Structures*. Za razliku od rečnika lingvističkih termina na engleskom jeziku, ovaj rečnik sadrži i definicije nenaučnih pojmova vezanih za jezik, kao što je npr. »duh jezika«. Ovaj rečnik ima još i jednu značajnu prednost: on sadrži vrlo detaljne i iznijansirane definicije ključnih pojmova, kao što su *jezik, lingvistika, reč, značenje*. Termin *jezik* definiše se u svim svojim aspektima, prvo kao semiološki sistem, zatim onako kako se javlja u svim mogućim spojevima, kao npr. *aglutinativni jezici*, ili *prirodni jezik*, ili *umetnički jezik*, ili *usmeni jezik*, itd. ukupno na pet strana. Termin *značenje* dat je na četiri strane — pobrojane su sve moguće vrste značenja koje se javljaju u lingvistici, kao npr. *gramatičko značenje, derivaciono značenje, sintaksičko značenje, rečničko značenje* itd.

Iako ne uključuje sve pojmove savremene lingvistike, rečnik Ahmanove je izvanredan priručnik za svrhe detaljnog informisanja o lingvističkim terminima i pojmovima, naročito kada se radi o terminima koji imaju više značenja i konotacija.

Drugi ruski rečnik lingvističkih termina, rečnik D. È. Rozental'a i M. A. Telenkove (1967), *Slovar'-spravočnik lingvističeskikh terminov*, Posobie dlja učitelej, Moskva, »Prosvješćenie« namenjen je nastavnicima srednjih škola, ali može biti koristan i lingvistima-stručnjacima, pogotovu zato što sadrži neke specifičnosti kojih nema u drugim rečnicima ovog tipa. Pre svega, data je etimologija termina ukoliko termin nije ruska reč, kao npr. *dijahronija* (grč. *dia* = kroz + *chronos* = vreme) ili *dublet* (franc. *doublet* od *double* = dvostruki). Zatim, ako je termin u vezi sa nekim drugim terminima i oni svi čine manje semantičko polje, dati su svi na istom mestu kao npr. *funkcija reči, funkcija komunikativna, funkcija nominativna, funkcija estetska*. Ako termin ima više značenja, ona su sva data na istom mestu, označena ciframa kao npr. *jezik*, za koji se daju dve definicije, i to prvo, definicija prema kojoj je jezik sistem fonetskih, leksičkih i gramatičkih sredstava, sredstvo za komunikaciju i društvena pojava, i druga, po kojoj se pod jezikom podrazumeva jezik kao

posebno izražajno sredstvo, kao npr. *književni jezik*, *govorni jezik*, *poetski jezik*, *jezik novina*. U definicijama je uglavnom zastupljena sovjetska lingvistička nauka, mada ima dosta termina i iz američke lingvistike (pored ruskih rečnika lingvističkih termina u literaturi je naveden rečnik američke lingvističke terminologije Erika Hempa, zatim Vahekov rečnik lingvističkih termina Praške škole, i jedan rečnik francuskog autora Ž. Maruzoa). Rečnik je od naročito značenja i za one koji se bave literaturom, jer definiše i ilustruje citatima iz dela velikih ruskih pisaca stilistička izražajna sredstva, stilske figure i sve druge jezičke mogućnosti kojima se koristi književnik.

Jedan od rečnika lingvističkih termina na engleskom jeziku, čiji su autori Mario A. Pei i Frank Gaynor (1954), *A Dictionary of Linguistics*, Philosophical Library, New York, manjeg je obima nego drugi rečnik na engleskom jeziku o kome će biti reči i manje savremen, ali bez obzira na to, dragocen je priručnik. Pre svega, u njemu se može naći informacija o klasifikaciji gotovo svakog poznatog jezika, ma kako egzotičan i geografski udaljen bio; tako npr. tu nalazimo da se jezik »Abkaz« (abkaski) govori na Kavkazu i da je član zapadne grane severnokavkaske porodice jezika, a za jezik »Bube« da je afrički crnački jezik i da pripada porodici jezika *Bantu*. Definicije lingvističkih termina sažete su, tačne, ali uvek jednoznačne, tj. ne obraća se nikakva pažnja na to da termin može imati i drugo značenje u sistemu pojmova nekog drugog lingvističkog pravca.

Drugi rečnik na engleskom jeziku, čiji su autori R. R. K. Hartmann i P. C. Stork (1972), *Dictionary of Language and Linguistics*, Applied Science Publishers, Barking, Essex, England, mnogo je savremeniji nego prethodni, ali ne onoliko koliko bismo to želeli. Dobra strana ovog rečnika je u tome što uz svaki termin gotovo obavezno navodi alternativne termine tako da imamo vrlo dobar uvid u sinonimiju i dublete lingvističkih termina. Polisemičnost je, donekle, takođe obrađena; termin *clause* npr. definiše se u tradicionalnoj i sistematskoj gramatici, ali se termin *case*, na primer, ne definiše onako kako se upotrebljava prema teoriji Čarlsa Filmora. Veliki broj novih termina je unet i adekvatno definisan, ali mnogi nisu, čak iako su se javili pre datuma izdanja knjige; moguće je da je knjiga mnogo ranije bila napisana i čekala na objavljivanje. Knjiga ima vrlo korisne tabele na kraju: tabelu na kojoj se prikazuju neki važni konsonanti, tabelu sa Međunarodnom fonetskom azbukom, zatim tabelu sa nekim neazbučnim pismima, tabelu sa azbučnim pismima, spisak jezika kojima govori više od jednoj miliona stanovnika i, na kraju, iscrpnu bibliografiju. Ovaj rečnik je mnogo ozbiljniji naučni paduhvat nego prethodni o kome je bilo reči, iako ni u kom slučaju nije ono što bismo želeli da imamo, a to je, pre svega, sistematski rečnik lingvističkih termina prema sistemu pojmova. Korisno je imati oba pomenuta rečnika na engleskom jeziku zbog dobrih strana koje imaju; oba su, bez svake sumnje, dva dobra komplementarna priručnika.

5. Na kraju bih dala kratak osvrt na prevođenje lingvističkih termina na naš jezik. Jugoslovenski lingvisti, koliko je meni poznato, do današnjeg dana nisu se udružili da zajedničkim naporima reše osnovne probleme utvrđivanja lingvističke terminologije na jugoslovenskim jezicima. Među našim lingvistima, prevashodno starijim, još uvek prevladuje tendencija ka purizmu, iako je savremeni zahtev da termin bude internacionalan. Nisam sigurna da je opravdana tendencija da se *noun phrase*, termin transformaciono-generativne gramatike, prevodi na srpskohrvatski kao *imenička sintagma*, iako je termin

sintagma, zahvaljujući Aleksandru Beliću, odomaćen u našoj lingvistici. Mislim da ne bi ništa škodilo ako bi se termin »fraz« usvojio da označi isključivo pojam označen terminom *phrase* u transformaciono-generativnoj gramatici.

Najgore je, međutim, kada lingvističke termine prevode oni koji znaju engleski jezik, ali nisu lingvistički stručnjaci. Budući da im pojmovi nisu uvek jasni, ovakvi prevodioci pribegavaju onakvom prevodu kakav im se čini najpogodniji ne konsultujući se sa stručnjacima i ponekad mogu da dovedu u nedoumicu onoga ko se koristi dotičnom naučnom literaturom. U prevodu knjige H. L. Drajfusa *Šta računari ne mogu*,⁸ na primer, termin Noama Čomskog *linguistic competence* preveden je kao »lingvistička merodavnost«, što više sugerira znanje jezika koje poseduje govorno lice. Milka Ivić je najpre upotrebljavala *jezička sposobnost*, a zatim se opredelila za termin *kompetencija govornog predstavnika*, termin nešto duži i sasvim adekvatan.

Nekad i vrsni lingvisti ne uspevaju da daju najsrećniji prevod lingvističkih termina. Tako, na primer, naslov knjige *The Creation of Language by Children*, koji nije, možda, termin u pravom smislu reči, ali ipak jeste pojam, preveden je kao »Stvaranje jezika od strane dece«, što nikako nije u skladu sa pravilima našeg jezika. Ili, termin *developmental linguistics* preveden je kao »razvojna psiholingvistika«, mada pridev *razvojni* ima ograničenu upotrebu u našem jeziku, kao u sintagmama *razvojni tok*, *razvojna linija*, *razvojni proces*. Moguće je da će ovaj termin biti potpuno prihvaćen i da jednog dana neće više zvučati pomalo neobično. Lingvisti su notorni i po tome što ne obraća dovoljnu pažnju na prevodni ekvivalenat termina *linguistic* i mahom ga prevode kao »lingvistički«, mada se termin može prevesti i sa »jezički«. Tako *linguistic theory* treba prevesti kao »lingvistička teorija«, ali *linguistic structures* i *linguistic relativism* kao »jezičke strukture« i »jezički relativizam«. *Linguistic analysis* može se prevesti i kao »lingvistička analiza«, analiza koju vrši lingvista, ili kao *jezička analiza*, analiza koja se može vršiti i sa literarnog aspekta.

Na kraju bih izrazila nadu da će sređivanje lingvističkih termina krenuti krupnim koracima napred kako u svetskim lingvističkim centrima, tako i u našoj zemlji. Rečnik Rikarda Simeona ENCIKLOPEDIJSKI RJEČNIK LINGVISTIČKIH NAZIVA — na 8 jezika — (hrvatsko-srpski, latinski, ruski, njemački, engleski, francuski, talijanski, španjolski), koji je izašao 1969. godine u Zagerbu u izdanju Matice hrvatske izuzetno je delo naše kulture i njemu bi trebalo posvetiti mnogo veću pažnju nego što je to moguće u uskim okvirima ovakvog jednog rada. To nije samo rečnik lingvističkih termina, već i lingvistička enciklopedija u pravom smislu reči s obzirom na količinu znanja koju obuhvata u svoja dva velika toma.

Možda je najbolji način približiti čitaocu ovo delo kroz uvod autora koji koji je veoma iscrpan i pun dragocenih informacija. U uvodu se daje kratak, ali zanimljiv istorijski pregled nastanka terminoloških rečnika, zatim objašnjenje organizacije takvih rečnika (svi takvi rečnici mogu biti jedno-, dvo-, tro- i višejezični), a zatim objašnjenje pojma »termin« i njegovih osobnosti (zahtev za jednoznačnošću, polisemija i homonimija) uz obilne napomene o tome kako se termini unose u rečnike.

⁸ Hubert L. Dreyfus (1977), *Šta računari ne mogu*, preveo Nenad Nikolić, Nolit, Beograd, str. 177.

Konstatujući da lingvistički i filološki termini čine danas, uz medicinske, najmnogobrojniju skupinu stručnih naziva, autor raspravlja o karakteristikama lingvističkih termina, dajući, najpre, opštu definiciju lingvističkih termina, a zatim navodeći činjenicu da lingvistički termini kao i termini drugih nauka mogu biti zastareli i savremeni; od savremenih mnogi termini su efemerni, ali ima i takvih koji označavaju nove, ranije nezapažene pojave u jeziku, ili, pak, neku pojavu sa sasvim nove tačke gledišta. Autor se osvrće i na načine građenja termina i utvrđuje tri načina, i to: (a) davanje postojećim rečima posebno, terminološko značenje (b) upotrebljavanje grčkih i latinskih reči ili, pak, njihovih elemenata u složenicama i (c) kalkiranje. Dodala bih da pripadnici škole transformaciono-generativne gramatike obilato koriste još jedan veoma kreativan način formiranja termina, naime: sledeći osnovni postulat svoje teorije da govorno lice generira rečenice i da u jeziku postoje različiti procesi pomoću kojih se to generiranje obavlja, lingvisti ovog smera stvaraju termine koji znače razne procese, kao npr. *Adjective Fronting* (= pomeranje prideva napred), *Affix Hopping* (prebacivanje (doslovno: preskakanje) afiksa), *Nominalization* (pretvaranje rečeničnih struktura u imenice) i slično. Ovaj način bi se mogao svesti pod opšti način korišćenja metafore kao izražajnog sredstva; savremena lingvistika, pogotovu, koristi se naučnim metaforama, o čemu se mogu naći detaljne informacije u knjizi Ranka Bugarskog *Jezik i lingvistika*.

Dalje, autor raspravlja o značenju reči »terminologija«, o nesređenosti lingvističke terminologije danas, o narodnoj i internacionalnoj terminologiji, o potrebi reforme terminologije pri čemu se oslanja na mišljenja drugih stručnjaka. Uviđajući korisnost unifikacije terminologije, autor, međutim, stoji na stanovištu da je tako nešto neizvodljivo s obzirom na to da su u raznim nacionalnim terminologijama nastali termini za koje nema ekvivalenata u internacionalnoj terminologiji, a s druge strane u internacionalnoj terminologiji stvoreno je veliko mnoštvo naziva koji su neprevodivi na nacionalne jezike.

Posle kraćeg pregleda rečnika lingvističke i filološke terminologije u kome iznosi njihove glavne karakteristike, autor daje napomene o potrebi, opsegu i svrsi ovog rečnika, navodeći okolnosti i situacije u kojima se stvarala i sazrevala ideja o ovakvom rečniku.

Rečnik Rikarda Simeona *Enciklopedijski rečnik lingvističkih naziva* jedinstveno je delo po tome što obuhvata najveći broj termina iz stranih i naših rečnika lingvističke terminologije, a pritom i sve hrvatskosrpske termine iz prošlih razdoblja. Bibliografija ima 710 naslova, od kojih su 14 naslovi rečnika lingvističke i filološke terminologije iz kojih je građa preuzeta uglavnom u celini (među njima se nalazi *Slovar' lingvističkih terminov* Ahmanove, *Glossary of American Technical Linguistic Usage* Erika Hempa, *Gramatička terminologija* A. Belića i S. Ivšića, *Pregled srpskohrvatske gramatičke terminologije XVII, XVIII i XIX vijeka* i drugi). Tome sledi dugačak spisak ostalih rečnika, gramatika i drugih lingvističkih dela iz kojih je građa ekscerpirana uglavnom u celini, i konačno, starija hrvatska i srpska književna dela iz kojih su uzeti primeri. Na rečniku je saradivalo 14 naučnih radnika, od kojih su svi, osim dvojice, članovi Filozofskog fakulteta iz Zagreba.

Rečnik ovakvog obima i sadržaja namenjen je svima koji se bave jezikom, jer je po svom obimu, kako sam pisac kaže u uvodu, mnogo širi od rečnika samo savremene i normativne lingvističke terminologije. Prema autoru, »ovaj je rječnik namijenjen, kao neophodno potreban priručnik, najširemu

krugu lingvista i filologa i drugih znanstvenih radnika te svima onima koji se, u ma kojem opsegu, bave pitanjima jezika i jezične nastave: profesorima i nastavnima srednjih i visokih škola, studentima svih grupa jezika i književnosti na fakultetima, urednicima i suradnicima kulturnih rubrika u novinama i časopisima, i uopće svakom obrazovanom čovjeku koji se zanima za pitanja jezika; potreban je i bibliotekama škola, đачkih domova i ostalih odgojnih ustanova, javnim knjižnicama te svima kulturnim ustanovama» (str. XXVI).

S obzirom na to da je ovaj prikaz namenjen prevenstveno anglistima, ja ću se osvrnuti na neke definicije u ovom rečniku koje se tiču lingvističke anglistike. Na primer, za termin *junktura* daju se u zagradi ekvivalenti na ruskom, engleskom i francuskom jeziku, zatim definicija s ilustracijama iz engleskog jezika s bibliografskom oznakom koja upućuje na delo u kome se može naći ova definicija; naime, *pg* je oznaka koja upućuje na bibliografsku jedinicu 10, a to je Pei, M. — Gaynor, F., *A Dictionary of Linguistics*, Philosophical Library, New York, 1954; zatim se daje nešto drugačija definicija i oznakom TB upućuje na bibliografsku jedinicu 568, a to je članak Blocha i Tragera "The Syllabic Phonemes of English", objavljen u časopisu *Language* 17, 1941, str. 223—246. Zatim se govori o dve vrste junkture, a onda se raspravlja o pojmu »graničnih signala« Turbeckog, o »junkturi glasova« Henrija Svita i navode se i još mnoge definicije zajedno sa svojim izvorima. Tako se iz ovog rečnika može saznati ne samo definicija ovog pojma, već i njegove verzije u različitim lingvističkim školama; takođe se stiče uvid u njegov nastanak i naučnu polemiku u vezi sa njim. Svakako, ovakve informacije ne nudi nijedan drugi rečnik lingvističke terminologije — autor je sa svojim saradnicima uložio zaista izuzetne napore. Uzmimo još kao ilustraciju termin »frazu«. Prvo se daje etimologija reči, a zatim razne definicije i shvatanja ovog pojma, veoma iscrpno i dokumentovano. Međutim, u dva stupca koje je zauzeo termin »frazu« ne nalazimo termine »imenička« i »glagolska fraza«, osnovne termine generativne gramatike (NP i VP); u odrednici za »glagolski« daje se definicija glagolske fraze (e. verb phrase) — prema definiciji Joint Committee on Gramatical Nomenclature »pomoćni glagol s još jednim glagolskim oblikom zove se glagolska fraza«, ali to nije definicija glagolske fraze u okviru transformaciono-generativne gramatike. Ovo nikako nije zamerka rečniku, jer zaista nije moguće obuhvatiti celokupnu lingvističku terminologiju; u uvodu sam autor spominje činjenicu da se »američka lingvistika od danas toliko udaljila od tradicionalne evropske da je već za razumijevanje radova većine suvremenih američkih lingvista potreban poseban rječnik za objašnjenje značenja novostvorenih termina« (str. XXIII).

Svojim opsegom, bogatstvom svojih definicija, izvora i bibliografskih jedinica, rečnik Rikarda Simeona *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva* prevazilazi sve što je dosad na ovom polju urađeno i kao priručnik od neocenjive je koristi svakom intelektualcu širih duhovnih horizonata kao i usko specijalizovanom stručnjaku.

NEKE KARAKTERISTIKE LINGVISTIČKIH TERMINA
POLISEMIJA KAO REZULTAT UPOTREBE ISTOG TERMINA DA OZNAČI
RAZLIČITE POJMOVU U DVA ILI VIŠE LINGVISTIČKIH PRAVACA

AUXILIARY (VERB)

Tradicionalna gramatika:

A word used in a verb phrase as an adjunct to another verb. It often serves in English to form moods, tenses or aspects of a full verb. (Hartmann)

Transformaciono-generativna gramatika: (dalje TG)

Konstituenta u dubinskoj strukturi rečenice sa obeležjima $\langle \pm \text{TENSE} \rangle$ i $\langle \pm \text{MODAL} \rangle$

CLAUSE

Tradicionalna gramatika:

Grupa reči sa subjektom i predikatom.

Sistematska gramatika (Neo-Firthian linguistics):

In systemic grammar a clause is one of the five grammatical units of English, second in rank to the sentence and consisting of one or more groups (Hartmann)

COMPLEMENT

Tradicionalna gramatika:

In general, a word, term or phrase used in order to complete the meaning of another term. (Pei)

TG:

NP COMPLEMENT: Rečenica umetnuta u drugu rečenicu i kojom dominira NP.

DERIVATION

Tradicionalna gramatika:

(deskriptivna lingvistika)

The process or result of forming a word by adding an affix to a root. (Hartmann)

(istorijska lingvistika)

The origin or etymology of words. (Hartmann)

TG:

A list of all strings, from initial string to terminal string, showing the application of successive phrase structure or transformation rules. Such a list is said to be the derivation of a sentence. (Hartmann)

SUBJECT

Tradicionalna gramatika:

The agent performing the action expressed by the verb in an active sentence. (Pei)

TG:

Ona NP kojom neposredno dominira simbol S.

DUBLETI LINGVISTIČKIH TERMINA

ACCIDENCE = INFLEXION

AGREEMENT = CONCORD = CONGRUENCE

BLEND = PORTMANTEAU WORD = TELESCOPED WORD = AMALGAM

CONTEXT = LINGUISTIC CONTEXT = ENVIRONMENT

COPULA = LINKING VERB = EQUATIONAL VERB

FACTITIVE = CAUSATIVE

FUNCTION WORD = GRAMMATICAL WORD = CLOSED-CLASS WORD = FORM

WORD = EMPTY WORD = STRUCTURAL WORD

FORM-CLASS = CONSTITUENT-CLASS

FREE VARIANT = FREE ALTERNANT = NON-FUNCTIONAL VARIANT
 GENERAL LINGUISTICS = THEORETICAL LINGUISTICS
 GENERAL GRAMMAR = UNIVERSAL GRAMMAR
 GOVERNMENT = RECTION = SYNTACTIC REGIMEN
 HYPOTACTIC CLAUSE = SUBORDINATE CLAUSE
 LEXICAL FIELD = SEMANTIC FIELD
 MORPHOPHONEME = MORPHEMIC ALTERNAT
 PHONETIC VARIANT = ALLOPHONE
 RESTRICTIVE CLAUSE = DEFINING CLAUSE
 TAUTOLOGY = PLEONASM
 VERBAL = VERBID
 SINONIMIJA KAO REZULTAT UPOTREBE DVA ILI VIŠE TERMINA ZA ISTI
 POJAM U RAZLIČITIM LINGVISTIČKIM ŠKOLAMA

ANTECEDENT (tradicionalna gramatika) = the NP of the main clause which is identical to a NP in the embedded sentence (TG)

COMBINATORY VARIANT = CONDITIONAL OR POSITIONAL VARIANT
 (praška škola: Trubeckoj) (američki strukturalizam)
 INNER FORM (Humboldt) = DEEP STRUCTURE (TG)
 MAIN CLAUSE = THE MATRIX SENTENCE = THE HIGHER SENTENCE (TG)
 (tradicionalna gramatika)
 PHONEMIC CONTRAST = BINARY OPPOSITION
 (američki strukturalizam) (Trubeckoj)
 SUBORDINATING CONJUNCTION = COMPLEMENTIZER (TG)
 (tradicionalna gramatika) = TOPIC AND COMMENT (Hockett)
 THEME AND RHEME = GIVEN AND NEW (Halliday)
 (praška škola)

LITERATURA

- Ahmanova, O. S. — *Slovar' lingvističkih terminov*, Izdatel'stvo »Sovetskaja ènciklopedija«, Moskva, 1969.
- Bibović, Ljiljana — »Lingvistika i opšta teorija nauke«, *Filološki pregled*, br. 1—4, 1977, str. 77—83.
- Bugarski, Ranko — *Jezik i lingvistika*, Nolit, Beograd, 1972.
- Hartmann, R. R. K. i Strok, P. C. — *Dictionary of Language and Linguistics*, Applied Science Publishers, Barking, Essex, England, 1972.
- Kulebakin, V. S. i Klimovickij, J. A. — »Raboty po postroeniju naučno-tehničkoj terminologii v SSSR i sovjetskaja terminologičeskaja škola«, u zborniku *Lingvističeskie problemy naučno-tehničkoj terminologii*, Nauka, Moskva, 1970, str. 11—39.
- Lingvističeskie problemy naučno-tehničkoj terminologii*, Nauka, Moskva, 1970.
- Moiseev, A. I. — »O jazykovoj prirode termina«, u zborniku *Lingvističeskie problemy naučno-tehničkoj terminologii*, Nauka, Moskva, 1970, str. 127—135.
- Palmer, Frank — *Grammar*, Penguin Books, Harmondsworth, 1971.
- Pei, Mario A. i Gaynor, Frank — *A Dictionary of Linguistics*, Philosophical Library, New York, 1954.
- Rozental', D. È. i Telenkova, M. A. — *Slovar'-spravočnik lingvističkih terminov*, Posobie dlja učitelej, Moskva, »Prosveščenie«, 1976.
- Tolikina, E. H. — »Nekotorye lingvističeskie problemy izučenija termina«, u zborniku *Lingvističeskie problemy naučno-tehničkoj terminologii*, Nauka, Moskva, 1970, str. 53—68.